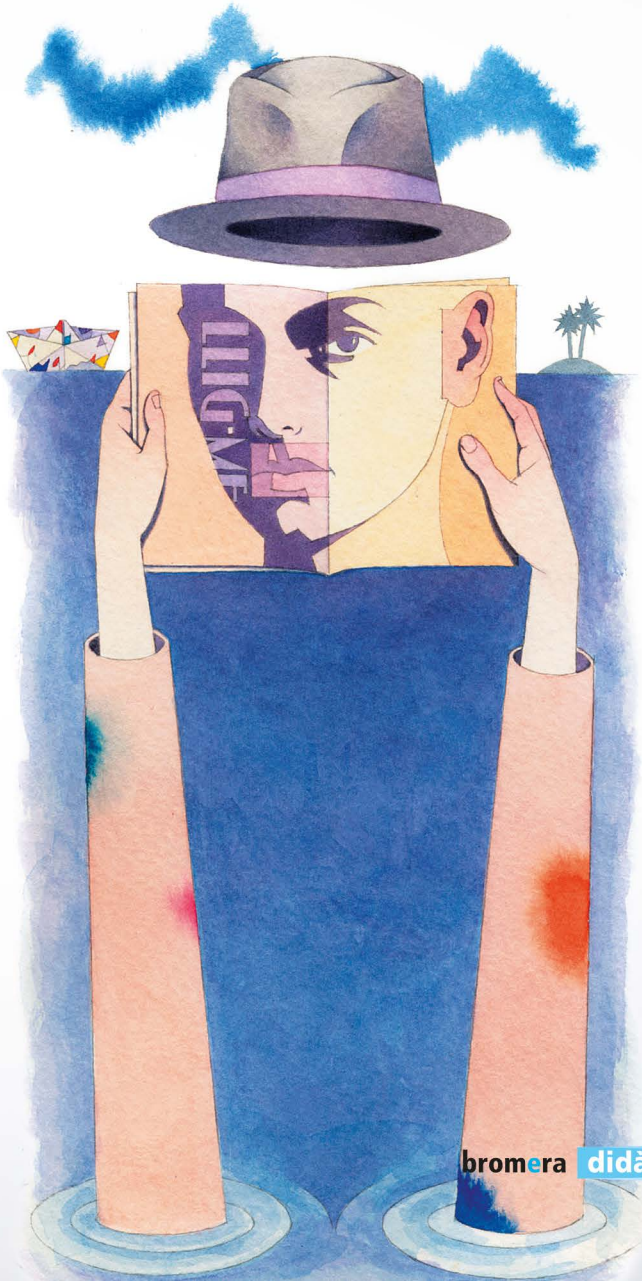

Escriu-me

L'art de narrar

Francesc Gisbert (coord.),
Anna Ballester, Daniel Climent, Rosanna Espinós,
Almudena Francés, Dani Miquel i Silvestre Vilaplana

bromera didàctiques

Fa poc,¹ una amiga mestra em comentava aborronada que els seus alumnes no s'emocionen, com els d'abans, amb els contes de Grimm o Perrault, i els joves tampoc connecten igual amb *La crida del bosc* o *L'illa del tresor*. Sentireu que el llibre perilla davant formats més moderns, diguem-ne, digitals. El que realment canvia és la forma de llegir i, per tant, de narrar. I el mateix podríem dir de la forma d'escoltar i, de retruc, d'aprendre. Perquè hem passat d'una cultura mil·lenària de la paraula (oral i escrita), a una cultura de la imatge (en pantalla i en mòbil). Si canvia la forma de llegir i entendre, no creieu que hem de canviar també la forma d'ensenyar i divulgar la literatura?

Provaré d'enumerar quins són els reptes a què s'enfronta la literatura per a infants i joves, ara com ara, des de la meua experiència d'autor, docent i investigador. I aportaré algunes conclusions derivades de l'estudi *Una història de la literatura infantil i juvenil valenciana* (Bromera, col·lecció «Didàctiques»), generalitzables a tot l'àmbit lingüístic.

1.1. Què fem a casa?

Les escoles actives i les famílies implicades, carregades de bones intencions, s'escarrassen a la recerca del lector perdut en la travessia procel·losa de la infantesa a la joventut. Condició prèvia a adquirir el gust per la lectura és adquirir el gust d'escoltar. El món seria ben diferent si les persones aprenguérem a escoltar des de menuts i, en créixer, no oblidàrem aquesta facultat. Sóc d'una generació que va conèixer àvies que contaven rondalles a la vora del foc i veïns que explicaven batalletes de la joventut asseguts en una cadira de boga, al portal de casa. Els narradors orals i espontanis són una espècie en perill d'extinció. L'escola ha hagut d'assumir una missió que, com tantes d'altres, no era seua. El docent, a més d'ensenyar alguna cosa de trelat, ha de transmetre valors, fer de pare, mare, avi, germà major i de tot i encara de més. El mestre (tots ho som, perquè tots eduquem), ha de ser primer que res un hàbil narrador d'històries. Ara llegint-ne

1. Adaptat de l'article publicat en la revista *Faristol*, «Què farem? Els reptes de la LIJ actual», núm. 84, novembre 2016.

fragments, adés explicant-ne oralment, però sempre esperonant la curiositat. Les classes magistrals, teòriques i d'activitats mecàniques no fan lectors, fan avorrir la lectura. Si es limiten a ser això, simples classes, sense cap voluntat de punxar la curiositat o proposar reptes. Les lectures obligades, sense un treball previ i simultani de motivació, dinàmic i variat, també. Cada docent ha d'escriure el seu quadern de bitàcola, per ser conscient dels encerts i de les errades, per intentar canviar i aprendre, evolucionar i arriscar, cap a unes classes més pràctiques, dinàmiques i engrescadores. És difícil. I tant. No sempre reeixim. I cal combinar amb altres mètodes tradicionals, evidentment. Però és el que toca fer.

Hi ha dos gèneres especialment rellevants en l'animació lectora que es pot impulsar des de casa i des de l'escola: el conte i la poesia. La rondalla és un gènere ben viu en la literatura infantil i bàsic en el foment lector. Des del conte modern a la rondalla genuïna, amb el vestit nou de llibres il·lustrats, passant per l'imaginari popular com a tècnica o planter d'històries, a l'estil de Gianni Rodari. S'hi nota el pes de l'herència de la rondallística en la consolidació de l'imaginari dels nostres autors, alguns dels quals, a més d'escriure, són hàbils narradors orals (Carles Cano, Pep Castellano, Llorenç Giménez, Enric Lluch, Pepa Guardiola, Empar de Lanuza, Miquel Puig, Jordi Raül Verdú, Caterina Valriu...).

Pel que fa a la poesia infantil, les tècniques populars que inciten al joc (repeticions, jocs de paraules, ritmes marcats...) i la simbiosi amb la il·lustració la converteixen en un estímul per llegir jugant. Fins als noranta, hi havia la figura heroica i solitària de Joana Raspall. El mestratge i l'exemple de Raspall va afavorir tota una escola de poesia infantil. La poesia no pot ser la germana pobra de la classe de literatura, ha de ser una peça central, amb jocs, tallers, exercicis que ensenyen què és i com es crea el llenguatge retòric.

1.2. Què fem a escola?

Hi ha coneixements que s'ensenyen: la història, la gramàtica, les matemàtiques... i hàbits i valors que es transmeten quan es practiquen: l'ordre, l'estructura, el treball, l'esforç... Sovint, fem extrems i ens escarotem quan analitzem els índexs de lectura: «La gent no llig!».

I els mestres... llegim? Som conscients que tenim el deure d'estar al dia de les novetats literàries? Com pot despertar el plaer de

la lectura algú que no llig o no llig tant com hauria de llegir? «No tenim temps.» Confiaríem en un metge que no consulta revistes de medicina ni s'informa de noves malalties i metodologies «perquè no té temps»? Confiaríem en un arquitecte que repeteix les tècniques de construcció que va aprendre fa trenta o quaranta anys? Mestre és aquell que no deixa mai de ser alumne i d'aprendre coses noves, ho deien els grecs. No qui té un títol o una plaça assegurada. Hem de recuperar la il·lusió per la nostra faena, tan infravalorada per la societat i els problemes del dia a dia.

De «la lectura és un plaer» hem passat a «la lectura és una obligació». Amb l'afegit de «perquè és bo». I no ens hem adonat que obligar a llegir –el mateix per a tots, gats i gossos– és la millor forma d'avorrir-la. En la mesura que s'ha convertit en un objecte de consum escolar, com els llibres de text, els compassos o l'equipatge d'educació física, és una obligació, un tràmit. Una activitat associada amb l'escola i amb la classe de llengua, no amb el lleure i l'entreteniment. D'ací la necessitat d'associar la lectura, una mateixa lectura, amb el treball de distintes àrees, per a connectar-la amb la vida.

Fer llegir no és sinònim de fer lectors. Fer lectors és sinònim de gaudir llegint: el gran repte de l'escola, de les famílies i de tots els mediadors. La classe de literatura serà pràctica o no serà. Hem de comentar llibres amb els alumnes, no limitar-nos a fer-los memoritzar noms, dates i moviments. Hem d'ensenyar-los a escriure, a dramatitzar, a contar un conte... I fer-los participar, experimentar, sentir les emocions dels llibres. Hem de fer-los sentir por, amor, odi, tendresa, ressentiment, humor... i no hi ha fórmules màgiques, hem d'anar provant, experimentant, aprenent. Els alumnes lligen molt més que els pares, tres o quatre llibres per trimestre. Poden obtindre bones notes, aprovar els controls i els treballs. I què? És una faena perduda si fora de l'escola no han d'obrir un llibre. L'escola (primària, secundària, universitat) s'ha de replantejar la forma d'ensenyar i, en el nostre cas, de formar docents i ensenyar literatura. Tots els docents haurien de llegir i aplicar les tècniques d'animació a la lectura i la filosofia de *Com una novel·la*, de Pennac, *Poemania*, d'Anna Ballester o *Més contes, per favor*, de Lluch, Jiménez i Portell, només tres dels múltiples materials a l'abast.

1.3. Què fem de les editorials? I de les llibreries?

Som del mateix país si dius «Bon dia» i et contesten amb un «Bon dia». Aleshores, per què editem com si fórem països i llengües distintes? Els autors publiquen preferentment en les editorials del seu àmbit geogràfic. No per gust, sinó perquè vénen més a casa que fora. Els catalans compreu llibres d'autors valencians que escriuen en la seua variant? I els balears o valencians? La presència regular d'autors valencians o balears en editorials catalanes és simbòlica, no tant a la inversa. La variant de llengua geogràfica no ha de ser una barrera, sinó un pont, per mostrar que la diversitat lingüística del món comença per casa nostra.

D'altra banda, el món editorial va entrar, als noranta, en una cursa desenfrenada per publicar sense rigor. La crisi no ens ha fet aprendre la lliçó, encara. Hi ha un excés de publicacions que escurça la vida de les novetats. En uns pocs mesos, les novetats es retiren de les llibreries i pocs se'n recorden. L'exigència de les distribuïdores per cobrar els depòsits n'és una causa, però no l'única. És molt trist veure llibreries amb locals immensos i prestatgeries mig buides. I encara més trist veure llibreries històriques que tanquen perquè no venen. El model d'editor també ha canviat. Ja no és aquell editor artesanal a l'anglesa, un savi en la seua matèria que triava, orientava els autors, buscava nous valors, es preocupava de tot el procés... Cadascú que jutge per la seua experiència. N'hi ha de tot. Ara és un editor empresari, que vol beneficis.

I el model de llibreter? Molts llibreters es queixen que la gent no entra a les llibreries. Tenen raó. Cal canviar la forma de vendre. Quantes llibreries inverteixen en aparadors cridaners, activen comptes de Twitter, grups de WhatsApp o de Facebook ben treballats, fomenten clubs de lectura, organitzen concursos, programen animacions lectores per a infants? Quantes llibreries són espais vius i quantes magatzems amb el dependent rere el taulell, avorrit, esperant que entren els clients?

Generem un cercle viciós: com que la vida de les novetats és curta, cal publicar molt i ràpidament, perquè parlen de tu i ser sempre *novetat*. Ja que si no ets una novetat, no existeixes. Les editorials demanen originals, saben que quan un llibre envelleix ja no se'n parla, i els autors poden caure en la trampa d'escriure ràpidament –sinònim de malament–. Els anys han passat i encara no hem creat un mercat sòlid i compartit de lectors en català. Al Principat, hi ha un mínim

teixit social. A les Balears i al País Valencià, la dependència del mercat escolar, l'únic consolidat –per ara, tot i els bancs de llibres– és total. Crida l'atenció l'interés d'algunes administracions perquè les famílies no tinguen necessitat d'invertir diners en la compra de llibres. Tant fa que siguem rics o pobres, els llibres, debades. Quan el que haurien de fomentar és l'interés social i humà en la necessitat de llegir i comprar llibres. Per què no potencien els bancs de mòbils o els bancs de cotxes?

L'èxit es valora per les vendes immediates. Tots aspirem al best-seller. La majoria de clàssics no van ser best-sellers de seguida, sinó passats molts anys, de vegades dècades o lustres. Els clàssics són els llibres que suren en el mar del temps, quan la majoria s'afonen, ells perviuen. El somni i l'objectiu de tot escriptor i editor hauria de ser crear llibres clàssics –immortals– no supervendes efímers.

1.4. Què fem de la promoció?

Quan vaig començar a escriure pensava, ingènuament, que el paper d'un escriptor era escriure i, de vendre, ja s'encarregava l'editorial. Il·lús. Si vols vendre, t'ho has de treballar. Els lectors no cauen del cel. La literatura infantil i juvenil és un dels pocs productes que no es publicita directament als seus consumidors. Sinó pel filtre de mediadors (pares, mestres, bibliotecaris). Per què? Això explica que els índexs de lectura voluntària, entre infants, són acceptables. Però quan arribem a l'adolescència, hi ha una fuga en massa. Si no fem cas de pares i mestres a l'hora de triar els amics, les parelles, la roba, els vicis, les diversions... en farem per a triar els llibres?

L'èxit de les sagues de moda, tipus bruixots adolescents, vampirs enamoradissos o lluitadors distòpics s'explica, primer, pel màrqueting, i després, perquè van a buscar els lectors. No esperen que recomanen el llibre a escola o al panell de la biblioteca. Els joves compren o demanen els llibres perquè senten, comenten que són bons. El foment de la lectura passa per la conquesta de Tuenti i Instagram, i tots els nous mons que vindran darrere, amb comentaris, citacions i fotos de llibres.

1.5. Què fem dels autors?

Escriure ràpidament i vendre obliga a no eixir de la zona de confort. Es busca la fórmula d'èxit: repetir motles, arguments que han agradat.

Si has tingut èxit amb una novel·la romàntica, amb una d'intriga, amb una de suspens... tens tendència a repetir la fórmula. L'art és risc. No confort. Busqueu nous reptes, noves dificultats, arisqueu-vos a caure. La literatura adolescent pateix un excés de joveçols problemàtics, de famílies desestructurades, de germans repel·lents, d'enamoraments pastosos... Un dels gèneres que està posant-se de moda, sense haver descobert la sopa d'all, són llibres pont. Obres lleugeres, trames dinàmiques, sense una dificultat excessiva, que poden interessar un horitzó lector ampli, més enllà d'una edat determinada. Ho va aconseguir, fa tants anys, Manuel de Pedrolo, amb *Mecanoscrit del segon origen*.

1.6. Què fem dels mestres?

Pregunta delicada, de resposta políticament incorrecta. Els mestres també som aficionats a la nostra zona de confort. Utilitzem el llibre de text com un escut i el programa com una armadura. Sovint, ens espanta el risc, el canvi, la transgressió, el soroll, el què diran, el com reaccionaran... Cada escola, cada classe i cada persona és diferent. No hi ha fórmules màgiques. Però els mestres (tots, d'infantil a universitat), tenim l'obligació de formar-nos contínuament, d'aprendre coses noves, d'aplicar estratègies innovadores... i sobretot, tenim la necessitat vital de no desanimar-nos mai de la vida ni oblidar que, el nostre, és l'ofici més important del món: formar persones. No ens podem limitar a complir el nostre horari, tindre la classe més o menys controlada i aplicar el programa.

Al capdavall, moltes preguntes genèriques i massa respostes discutibles. La literatura, com tantes altres coses, ha d'evolucionar. Potser l'encertem, potser no. Els lectors de hui no són com els lectors d'ahir, ni com els lectors de demà. Els mestres i les famílies tampoc. Escriure, com ensenyar, és un ofici de risc. Arrisquem-nos.

SILVESTRE VILAPLANA I BARNÉS

Nascut a Alcoi (1969), és llicenciat en filologia catalana per la Universitat d'Alacant, master en Llibres i Literatura Infantil i Juvenil i, actualment, treballa de professor de llengua i literatura a l'IES La Foia d'Ibi.

És un dels nostres novel·listes de més èxit, vendes i projecció. Escriu obres marcades pel misteri i la tensió narrativa, per la intriga i la conspiració, amb gran capacitat d'atrapar el lector. Es va donar a conèixer amb la novel·la *La mirada d'Al-Azraq* (Premi de Narrativa Jove, Marfil/Tabarca), una de les obres més llegides de la literatura juvenil actual. Després vingueren *Els dimonis de Pandora* (Bromera); *Les urpes del diable* (Marfil/Tabarca); *La frontera negra* (Bromera); *Resurrecció* (Premi Samaruc de narrativa juvenil, Bromera); *La mèdium* (Premi Serra d'Or 2017, Bromera); *Llibres amb perfum de sang* (Premi Samaruc de Narrativa Juvenil, Santillana); i *El triangle rosa* (Premi Bancaixa, Bromera).

Pel que fa a la literatura per a adults, aposta pel *thriller*: narració ràpida, contundent i cinematogràfica. *Les cendres del cavaller* (Premi Ciutat d'Alzira i Serra d'Or), narra la biografia de Joanot Martorell; *L'anell del pescador* (Barcanova); *L'estany de foc* (Bromera); *El quadern de les vides perdudes* (Premi València-Alfons el Magnànim, Bromera); *Un sepulcre de lletres minúscules* (Premi Millor Novel·la València Negra 2016, Bromera) i *Els ossos soterrats* (Premi de Novel·la Negra Agustí Vehí, Crims.cat, 2016).

També ha escrit els poemaris *La senda de les hores* (Premi 25 d'Abril 1998), *Aigües de clepsidra* (Premi Paco Mollà 1998), *Calendari de silencis* (Premi Nacional de Poesia Miguel Hernández 1999), *Deserts* (Premi Josep Maria Ribelles 2004), *Els colors del vent* (Premi Carme Guasch 2005), *Partitures perdudes* (Premi de poesia Festa d'Elx 2006), *Bagatge de tenebres* (Premi Ciutat de Torrent 2007) o *Un altre silenci* (Premi Miquel Martí i Pol 2009).

Més informació en: <www.escriptors.cat/autors/vilaplanas/>.